

DOI 10.32874/SHS.2025-06

Maister in Narodna vlada SHS v Ljubljani

Jurij Perovšek

Dr., znanstveni svetnik, emeritus
Andraž nad Polzelo 398, SI-3313 Polzela, Slovenija
e-pošta: jurij.perovsek@gmail.com

Izvleček:

Razprava obravnava odnos med generalom Rudolfom Maistrom in Narodno vlado SHS v Ljubljani (Narodna vlada) v letih 1818–1919. Opira se na primarno arhivsko gradivo, znanstveno objavo virov, muzealsko in bibliotečno gradivo ter znanstveno literaturo. Odnos med Maistrom in vlado je imel različne stopnje. Na eni strani so bile generalove odločitve, ki jih je v glavnem mimo običajnih uzanc vodila dejavna skrb za slovensko narodno preživetje in nasproti Avstriji uveljavitev Slovencev s pripadnostjo novi državi. Na drugi strani je bila Narodna vlada, ki poroka za rešitev razmejitvenega vprašanja ni videla v samolastnih slovenskih dejanjih, ampak je verjela v pravičnost predstoječe mirovne konference, Wilsona in antantno diplomacijo. Maistru je sledila z zamikom, sčasoma pa so se odnosi med Maistrom in Narodno vlado bolj ali manj uskladili.

Ključne besede:

general Rudolf Maister, Maribor, prevzem oblasti, Narodna vlada SHS v Ljubljani, Spodnja Štajerska 1918–1919, mobilizacija, *Schutzwehr*, Celovec

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 25 (2025), št. 2, str. 353–382, 88 cit., 9 slik

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

Kot vemo, so bili odnosi med Narodno vlado SHS v Ljubljani (Narodna vlada) v času njenega delovanja od novembra 1918 do konca februarja 1919 ter generalom Maistrom večinoma *bladno–topli*, morda še boljše *bladno–mlačni*, ko se pogled ustavi na prvem generalu slovenske vojske in prvi slovenski narodni vladi.¹ Njuno medsebojno razmerje in njegove stopnje je osvetlilo že več avtorjev, ob tej priložnosti pa bi v strnjeni obliki opozorili, kako se je oblikovala njihova dinamika v času, ko je prišlo do enega od kritičnih trenutkov slovenske zgodovine.

Maistrova odločnost na Štajerskem novembra 1918 in ljubljanska vlada

Odnos med Rudolfom Maistrom in Narodno vlado se je začel vzpostavljati tri dni po njegovem prvonovembrskem prevzemu poveljstva v Mariboru in imenovanju za generala. To je bilo "povsem spontano, iracionalno dejanje, porojeno iz trdnega narodnostnega čustvovanja" – "dejanje pesniškega navdiha in predrznega poguma, igra na vse ali nič".² Ko so se na seji Narodne vlade 4. novembra 1918 seznanili s sporočilom Narodnega sveta za Štajersko, da so Rudolfa Maistra imenovali za generala, so se, kot je zapisal Metod Mikuž, odzvali z "nejevoljo".³ Sklenili so, naj poverjenik za narodno obrambo dr. Lovro Pogač-

¹ Na tem mestu opozarjamo na Maistrove spominske zapise o dogajanju v omenjenem času: R(udolf) Maister, "Prvo poglavje koroškega plebiscita", *Slovenski narod*, 11. 10. 1922, št. 231, str. 1–2 (dalje: Maister, "Prvo poglavje plebiscita"); Rudolf Maister, "Kako sem postal gospodar Maribora", *Slovenec*, 1. 11. 1928, št. 251, str. 3–4 (dalje: Maister, "Kako sem postal gospodar Maribora"); (Rudolf) Maister, "Mariborski dogodki 1. nov. 1918", *Slovenski gospodar*, 1. 11. 1928, št. 44, str. 1–4 (dalje: Maister, "Mariborski dogodki 1918"); (Rudolf) Maister, "Tik pred prevratom", v: *Koledar nabavljalne zadruge državnih uslužbencev v Mariboru r. z. z. o. z. za leto 1929*, ur. Rado Kopic (Maribor, [1928]), str. 72–75; R(udolf) Maister, "Vojaški transporti in naše Podravje ob prevratu 1. 1918", v: *Koledar za 1931*, ur. Niko Ivan Vrabl (Maribor, [1930]), str. 107–130; (Rudolf) Maister, "Stavke (štrajki) železničarjev ob prevratu v območju Maribora", v: *Mariborski koledar 1932*, ur. Niko Ivan Vrabl (Maribor, [1931]), str. 85–103 (dalje: Maister, "Stavke (štrajki) železničarjev"); Rudolf Maister, "Dopoldanski (i. e. Popoldanski) dogodki v Mariboru ob prevratu dne 1. novembra 1918", *Bojevniki* 2, št. 3 (1932), str. 3–5 (dalje: Maister, "Dopoldanski (i. e. Popoldanski) dogodki v Mariboru"); Rudolf Maister, "Popoldanski dogodki v Mariboru ob prevratu dne 1. novembra 1918", *Bojevniki* 2, št. 4–5 (1932), str. 3–5; (Rudolf) Maister, "Marburger Schutzwehr – Mariborska varnostna straža", v: *Mariborski koledar 1933*, ur. Niko Ivan Vrabl (Maribor, [1932]), str. 65–91 (dalje: Maister, "Marburger Schutzwehr"); Rudolf Maister, "Prevzem mestne uprave v Mariboru, dne 2. januarja 1919", *Kronika slovenskih mest* 1, št. 3 (1934), str. 227–231.

² Bruno Hartman, *Rudolf Maister, general in pesnik* (Ljubljana, 1998), str. 41 (dalje: Hartman, *Maister, general in pesnik*).

³ Metod Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941* (Ljubljana, 1965), str. 60 (dalje: Mikuž, *Slovenci v stari Jugoslaviji*). Prim. tudi [Peter Ribnikar], "Narodna vlada SHS v Ljubljani in Deželne vlade za Slovenijo 1918–1921", v: *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919*, za objavo pripravil Peter Ribnikar (Ljubljana, 1998), str. 33 (dalje: *Sejni zapisniki NV SHS in DVS*, 1).

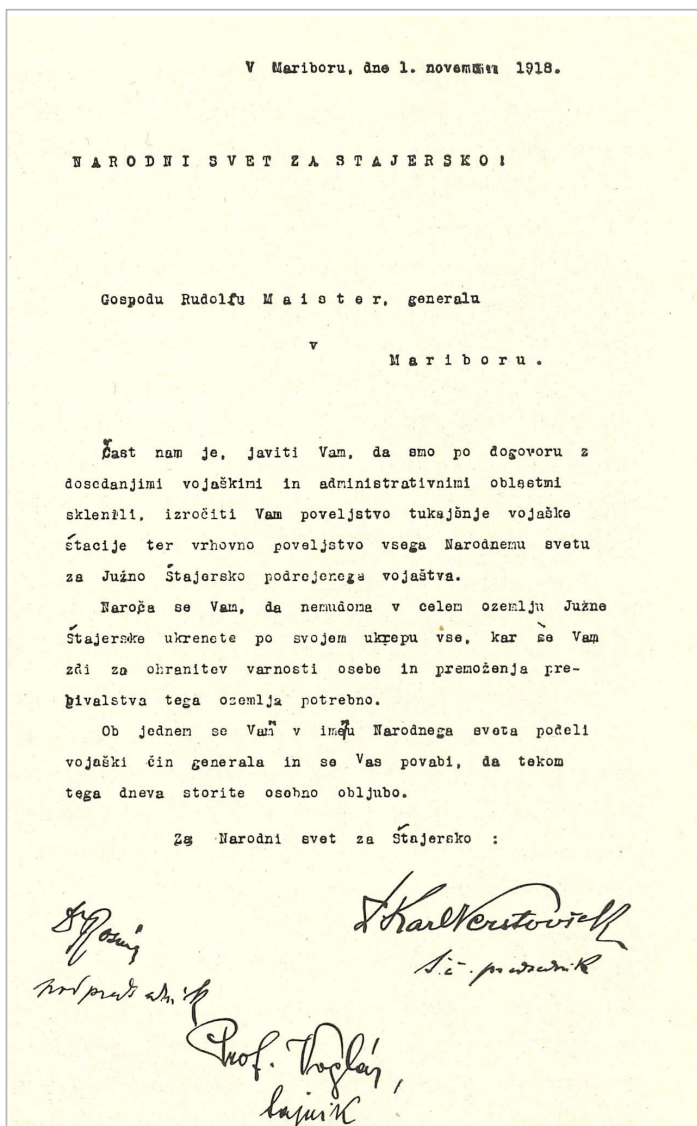

General Rudolf
Maister (PAM,
Fototeka, inv. 6447)

nik predsednika Narodnega sveta v Mariboru dr. Karla Verstovška "primerno podučiti".⁴

V vladnem sklepu je bilo očitno stališče, da ključne odločitve tedanjega časa pripadajo le njej. A tu lahko ugotovimo, da je Narodna vlada spregledala pomen Maistrovega generalskega imenovanja, ki je bilo sestavni del njegove

⁴ "Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 4. novembra 1918", v: *Sejni zapiski NV SHS in DVS*, I, str. 67.

Dekret, s katerim so Maistra povišali v generala (*Spominski zbornik Slovenije: ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, ur. Jože Lavrič, Josip Mal, France Stelè (Ljubljana, 1939), str. 83)

samostojne mariborske osvobodilne vojaške akcije.⁵ "Maribor je tako odločil v zgodovinskem trenutku usodo sam zase, iz svoje moči, brez Ljubljane, z lastnim

⁵ Prim. Lojze Ude, *Boj za severno slovensko mejo 1918–1919* (Maribor, 1977), str. [6] (dalje: Ude, *Boj za severno mejo*).

vojaštvom, uradništvom, političnim vodstvom in tudi denarjem.⁶ Maistrove osebne akcije ne bi moglo nadomestiti nobeno poznejše dejanje. Miren prehod Maribora izpod avstrijske oblasti je bil mogoč samo v trenutku, ko se je tudi dejansko zgodil: že naslednjega dne bi bil poslan v obdravsko mesto polk iz Gradca.⁷ Maister je s svojo drzno akcijo pred dejstvo postavil tako nasprotnike med avstrijskimi Nemci kot tudi zaveznike v Antanti. Za razliko od obotavljivih ljubljanskih oblastnikov je bil na Štajerskem poosebljena odločnost.⁸ Maister in vojaški ter politični voditelji v Mariboru so mimo formalnih in kompetenčnih vprašanj, ukrepali s širokopoteznim pogumom, ki je bil v razmerah, kakršne so bile v prevratnem Mariboru, glavni pogoj nezamudne in uspešne dejavnosti. Maister je imel v tistih dneh enodušno politično podporo krajevnih slovenskih političnih voditeljev, posebej podpredsednika Narodnega sveta za Štajersko dr. Franja Rosine. Vedno je pazil na to, da ne bi izgubil tega zaupanja. Ob vsej svoji spodbudnosti, samostojnosti in odločnosti se je vedno zavedal pomena te zaslombe. Samovoljnost in težnja po nepopustljivem uveljavljanju svoje volje, sta mu bili tuji, zagotovitev Maribora slovenskemu narodu, Jugoslaviji, pa je bila vodilna misel njegovega ravnanja.⁹ Ob tem je vedel, da bo za ves nadaljnji razvoj in zlasti še za izid zgodovinskega boja za pripadnost Maribora in z njim tesno združene slovenske severne obmejne zemlje svojemu narodu edinole sam odgovoren. "In tudi ne dvomim", je zapisal deset let kasneje: "Če bi bili iz kakršnegakoli vzroka izgubili *Maribor* in ob sebi umevno tudi težek del z njim spojenega *Spodnjega Štajerskega* – bi naša javnost gotovo zvalila vso krivdo name."¹⁰ Do tega ni prišlo, saj so "domoljubna dejanja Rudolfa Maistra in njegovih borcev odločilno prispevala k oblikovanju slovenskega nacionalnega ozemlja".¹¹

Dan po zadržku, ki ga je Narodna vlada izrazila ob prejemu sporočila o Maistrovem generalskem imenovanju, le-tega ni bilo zaznati. Zapisnik 6. seje Narodne vlade, ki se je 5. novembra 1918 sestala dvakrat, navaja, da je njen predsednik, Josip vitez Pogačnik, vladi predstavil "generala Maistra",

⁶ Dragan Potočnik, *Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1918–1941* (Maribor, 2003), str. 8. Glej tudi str. 55 (dalje: Potočnik, *Kulturno dogajanje*). Prim. tudi Andrej Rahten, *Po razpadu skupne države: slovensko-avstrijska razhajanja od mariborskega prevrata do koroškega plebiscita* (Celje–Celovec–Gorica, 2020), str. 73 (dalje: Rahten, *Po razpadu skupne države*).

⁷ Igor Grdina, "Odločilni dan in noč v novembru 1918", v: *Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934*, ur. Nela Malečkar (Ljubljana, 2018), str. 80 (dalje: Grdina, "Odločilni dan in noč v novembru 1918").

⁸ Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 67.

⁹ Ude, *Boj za severno mejo*, str. 42. Prim. tudi Maister, "Dopoldanski (i. e. Popoldanski) dogodki v Mariboru", str. 4; Potočnik, *Kulturno dogajanje*, str. 374.

¹⁰ Maister, "Kako sem postal gospodar Maribora", str. 3; Maister, "Mariborski dogodki 1918", str. 2.

¹¹ Tomaž Kladnik, "General Rudolf Maister", *Studia Historica Slovenica* 11, št. 2–3 (2011), str. 464 (dalje: Kladnik, "General Rudolf Maister").

ki je prosil vojaške pomoči za Maribor. Zapisnik navaja Pogačnikov odgovor Maistru, da vlada trenutno nima vojakov na razpolago, mu pa bodo na voljo takoj, ko bo to mogoče, ali, kot je dejal, "ko pridejo".¹² Odnos Narodne vlade do Maistra se je opiral na stvarna dejstva in nič več. Njegovega prevzema vojaške oblasti v Mariboru niso omenjali. Kot v svoji odlični študiji *Po razpadu skupne države* poudarja Andrej Rahten, se je tedaj Lovro Pogačnik menda zapletel v precej neprijeten pogovor z Maistrom, ki sta ga spremljala podpredsednik Narodnega sveta za Štajersko Rosina in nadporočnik Drago Kocmut. Pogačnik, ki se je tako kot drugi poverjeniki zanašal na dobro voljo antantnih sil, je Maistra zavrnil z besedami: "Gospod general, ali še nimate zadosti vojske? Naši mili so rekli, da si lahko vzamemo od Avstrije, karkoli hočemo. Ali res potrebujemo zato še vojske?" Rosina se je ob tem precej razburil in udaril s pestjo po mizi. Pogovor sta Štajerca zaključila z besedami: "Bova pa sama naredila[!]"¹³

Teden dni kasneje se je v odnosu do Maistra Narodna vlada vrnila k hierarhičnim pogledom, s katerimi je ocenjevala potek vojaškopoličnih razmer. Zmotila jo je Maistrova vojaška pobuda, čeprav je bila usmerjena v zagotovitev obrambe tedaj dosežene slovenske narodnopolitične samostojnosti. Skoraj sočasno, ko je, 8. novembra 1918, Narodna vlada izdala ukaz o splošni mobilizaciji za vse 18- do 40-letne vojake (odziv nanj je bil dokaj slab), je namreč Maister "v smislu razglasa poverjenika za narodno obrano v Ljubljani" 9. novembra 1918 razglasil svojo mobilizacijo vseh častnikov in vojakov letnikov 1879–1900. Osemnajstega novembra so se morali zglasiti v Celju in Mariboru. To je bil prvi pravi mobilizacijski ukaz na Slovenskem po vojni. V primeru neodzivnosti je grozil s kazenskimi ukrepi, kar je bistveni dejavnik pri izvedbi vsakega vojaškega vpoklica.¹⁴

Narodna vlada, ki ji Maistrova ostrina in odločanje na svojo pest ni bila pogodu,¹⁵ je bila zopet "nejevoljna".¹⁶ Po njegovih kasnejših besedah mu je očitala, zakaj izdaja tako "krvave ukaze".¹⁷ Dvanajstega novembra 1918 je ugotavljala, da je "odredil brez dovoljenja poverjenišтва za narodno obrambo na

¹² "Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 5. novembra 1918", v: *Sejni zapisniki NV SHS in DVS*, 1, str. 75.

¹³ Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 74.

¹⁴ Jurij Perovšek, *Slovenski prevrat 1918: položaj Slovencev v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov* (Ljubljana, 2018), str. 137–138 (dalje: Perovšek, *Slovenski prevrat 1918*); Bruno Hartman, *Rudolf Maister* (Ljubljana, 1989), str. 132–137 (dalje: Hartman, *Rudolf Maister*); Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 471. Glej tudi Dragan Potočnik, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* (Ljubljana, 2008), str. 73–75 (dalje: Potočnik, *Zgodovinske okoliščine*).

¹⁵ Hartman, *Maister, general in pesnik*, str. 55.

¹⁶ Mikuž, *Slovenci v stari Jugoslaviji*, str. 63.

¹⁷ Maister, "Prvo poglavje plebiscita", str. 2.

Državljani, Jugoslovani!

Konec je vojske. Dobili smo novo, prosto in čvrsto domovino Jugoslavijo. S tem pa še ni konec težav. Valijo se armade vseh narodnosti domov. Oni tisoči, ki gredo skozi naše kraje, krađejo, požigajo in ropajo. Tudi do pobojev je že prišlo. Zato je **naša sveta dolžnost**, da branimo svojo domovino, premoženje in življenje naših dragih.

V smislu razglašene poveljnice za narodno obrambo v Ljubljani ukazujem toraj tako:
„Vsi državljani Spodnjega Štajerja — častniki, tem enaki črnovojniki in moštvo — rojstnih letnikov **1879 do 1900** morajo se zgledati **18. listopada t. l. ob 8. uri dopoldne** in sicer:

1. **V Celju**, — v vojašnici 87. pešpolka oni, ki so doma iz okrajnih glavarstev **Celje**, eks-positura **Mozirje, Brežice, Konjice, Slovenji Gradec** in mesto **Celje**.
2. **V Mariboru**, — v domobranski vojašnici oni, ki so doma iz okrajnih glavarstev **Maribor, Radgona, Ljutomer, Ptuj** ter iz mest **Maribor in Ptuj**.

Zgledati se **brez izjeme vsi**, naj so služili pri infanteriji, artileriji, kavaleriji ali pri kakem drugem, kakorkoli imenovanem poveljstvu sedanjem prihodu domov sposobni za fronto, za straženje ali za delo brez orožja.

Enako se morajo zgledati tudi invalidi, ki so **začasno** superarbitrirani in sedaj na dopustu, potem vsi oni, ki so bili do sedaj od avstrijskega vojnega ali domobranskega ministrstva ali od katerega drugega poveljstva oproščeni. Ti oproščenci bodo po pregledu oprostilnih listin zopet odpuščeni.

Izveti od zglaščenja so:

1. Zdravniki, ki so bili do sedaj vojaščine oproščeni.
2. Oni, ki so bili vse čas sedanje vojne za vsako vojaško službo **nesposobni**.
3. Oni, ki služijo že danes v jugoslovanski armadi.
4. Duhovniki.
5. Oni, ki radi zdravniško dokazane bolezni ali pohabljenosti ne morejo k zglaščenju.

Vse oblasti in podjetja, ki so neobhodno potrebna za vzdrževanje javnega reda, prehrane, prometa i. t. d. in ki imajo uslužbene može omenjenih rojstnih letnikov, naj se najkrajšim potom obrnejo glede oprostitve na Vojaško poveljstvo za Spodnji Štajer v Mariboru.

Prometne zapreke n. pr. **prenapolnjeni vlaki, slabo vreme i. t. d. ne oporošijo nikogar, da se na določeni dan in na določenem kraju ne zgleda.**

K zglaščenju mora vsako prinesiti od občine izstavljeno izkaznico, na kateri je potrjeno, da je zglasenec res dotična oseba. Tudi naj vsak zglasenec prinese vse zanj na vojaštvo se nanašajoče listine n. pr. odpustnico, oprostilni list i. t. d.

Plača od dneva zglasitve znaša na dan 5 K za podčastnike in 4 K za poddesetnike in vojake, brez šarže za ves čas vojaške službe.

Za hrano, stanovanje in obleko je vse od jugoslovanske države preskrbljeno. Radi težke prehrane naj vsakdo prinese seboj za dva dni živil, za kar bo od države primerno odškodovan.

! Kdor tega ukaza ne uboga in se toraj ne zgleda 18. listopada t. l. v **Celju** ali v **Mariboru**, **!** smatrali ga bomo dezerterjem, pritirali ga bodo k zglaščenju orožniki ter bo po starih naših postavah **!** ket izdajalec domovine najstrožje kaznovan.

Ta razglas naj se oznani tudi po cerkvah in naj ga razširjajo v svojem okolišu vsi zavedni Jugoslovani, da dobimo kar hitro mogoče svojo jugoslovansko armado.

Maribor, dne 9. listopada 1918.

General Maister

vojaško poveljnik Spodnjega Štajerja.

Tisk Maistrov na štampu v Ljubljani.

Maistrov ukaz o mobilizaciji na Spodnjem Štajerskem 9. novembra 1918 (UKM, Domoznanska zbirka)

Spodnjem Štajerskem splošno mobilizacijo vseh moških od 18. do 40. leta; izzeti so samo težkobilni." Sklenila je, da okrajnim glavarstvom na Spodnjem Štajerskem pošljejo telegram v takojšnjo "najširšo" razglasitev. Telegram, ki je k Maistrovi mobilizaciji vseboval nekaj omejujočih pojasnil, se je glasil:

Nar[odna] vlada SHS v Ljubljani razglša: Mobilizacijski ukaz generala Maistra se pojasnjuje tako, da se morajo zgledati vsi zdravi vojaki (samo vojaki in ne tudi drugi moški) v starosti od 18. do 40. leta pri svojih kadrih v Celju in Mariboru. Izrecno so izzeti od zglasitve vsi tisti, ki so v javnih obratih, kakor n. pr. pri železnicah, v rudokopih itd. zaposleni, dalje vsi tisti, ki so bili že doslej oproščeni, superarbitri-

rani [nesposobni za vojaško službo – op. J. P.] in invalidi. Okrajnim glavarstvom se ukazuje, da to nemudoma razglase občinam v svrhu nadaljnje objave.¹⁸

Lovru Pogačniku so obenem naročili, naj pozove generala Maistra, da opraviči svoje ravnanje. Očitno je bilo nezaupanje v Maistra. "Ker je" – kot so dejali – "na Štajerskem položaj še vedno nejasen", niso celo izključevali možnosti puča. Odločili so se, da zaprosijo najvišji organ oblasti v tedanji Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov (Država SHS), Narodno Vijeće v Zagrebu (Narodno Vijeće), za – "po možnosti" – bataljon zanesljivega vojaštva. Prošnjo so takoj telefonsko posredovali v Zagreb.¹⁹

Da bi se Maister za svoje ravnanje opravičil Narodni vladi – o tem njeni zapisniki molčijo – in tudi druge ni najti takega podatka. Je pa po svoji mobilizaciji imel s Pogačnikom dramatičen telefonski pogovor, v katerem mu je menda zabrusil, naj kar sam pride v Maribor in ga aretira, nato pa je slušalko odložil.²⁰ Sledila je seja Narodne vlade 18. novembra 1918. Razpravljali so o vprašanju mobilizacije 19. do 23. letnih moških. Opozarjali so, "da nimamo ne obleke, ne denarja, ne avtoritete, da bi to izvedli; tudi je treba izvršiti še statistična predдела glede števila vpoklicancev in glede stroškov, ki bi bili s tem zvezani." Poverjenik za narodno obrambo naj stopi osebno v stik z dr. Matejem Drinkovičem, načelnikom odseka za narodno obrambo Narodnega Vijeća.²¹ Dan kasneje so se na seji Narodne vlade 19. novembra 1918 seznanili, da "dr. Drinković brzojavlja iz Zagreba generalu Maistru, da sme poleg letnikov 1895–1899 mobilizirati še toliko drugih letnikov, kolikor jih smatra za potrebne".²² Maister je dobil tudi povsem določno podlago za svoje mobilizacijsko ravnanje. Njegova mobilizacija je bila uspešna, čeprav so mnogi o njej dvomili. Za njen uspeh je bil bolj kot zagroženi kazenski ukrepi, ki se pozneje niso izvajali, pomemben aktiven pristop k agitaciji zanj. Za mobilizacijo sta se na podeželju zavzeli tako katoliška kot liberalna stranka, podprli so jo tudi duhovniki. Posebej številno so se odzvali v ljutomerskem okraju, v mariborski kmečki okolici, s Pohorja in Dravske doline. Kot je Maister predvidel, se je zglasilo prav toliko vojaštva, kolikor ga je potreboval za svoje prve načrte. Enaindvajsetega novembra so ustanovili Mariborski pešpolk, v katerem je bilo okoli 1900 mož in 60 častnikov z ustrežno oborožitvijo, v drugi polovici novembra so oblikovali Celjski pešpolk, ki

¹⁸ "Zapisnik 13. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 12. listopada 1918", v: *Sejni zapisniki NV SHS in DVS, I*, str. 100.

¹⁹ Prav tam.

²⁰ Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 74.

²¹ "Zapisnik 18. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 18. listopada 1918", v: *Sejni zapisniki NV SHS in DVS, I*, str. 117.

²² "Zapisnik 19. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 19. listopada 1918", v: *Sejni zapisniki NV SHS in DVS, I*, str. 119.

je štel 1005 mož in 65 častnikov, sredi meseca pa še Tržaški bataljon, ki je ob koncu novembra štel 535 mož in 38 častnikov.²³ Že pred razorožitvijo varnostne straže (*Schutzwehra*) so bili v Mariboru v večini slovenski vojaki.²⁴ Za Maistrovo mobilizacijo je bila posebej pomembna pomoč Franja Rosine, ki je kot predsednik Posojilnice v Mariboru zanjo dal na razpolago njen denar.²⁵

Med dogajanjem, ki je spremljalo Maistrovo mobilizacijo, je Maribor sredi novembra 1918 (menda šestnajstega) obiskal Lovro Pogačnik. Govoril je tudi vojaštvu. Njegov govor je izzvenel tako, kot da ne bi več rabili vojaštva, saj naj bi jugoslovanska stran po mirovni pogodbi dobila vse, kar bo zahtevala. Vmes je posegel Maister in ga v "blestečem" govoru, kot se je spominjal poveljnik 1. čete mariborskega pešpolka Jože Malenšek, zavrnil; domovino je treba tukaj na severu, kjer po slovenski zemlji še vedno, pa čeprav premagan, posega tujec, zaščititi. "S tem je bila vsa ceremonija končana in poverjenik se je odpeljal, mi vsi smo se oddahnili in morda tudi sam general."²⁶ Maister je nasploh imel s Pogačnikom napet odnos. Sedemnajstega novembra 1918 ga je skupaj z Verstovškom obiskal v Ljubljani. Ker so v tistih dneh odbili avstrijski napad pri Lučanah in s tem zaustavili napredovanje proti Mariboru, ga je Pogačnik, ki se je želel izogniti spopadam z Avstrijci, "prav nemilostno sprejel. 'Kaj pa vendar delate tam v Mariboru?', mu je dejal. 'To so ja operete!'"²⁷

Maistrov mariborski govor je v Ljubljani očitno učinkoval. Dan pred razorožitvijo *Schutzwehra*, 23. novembra 1918, ki velja za drugo slovensko vojaško zavzetje Maribora,²⁸ je, kljub nenavadno hladnemu odnosu ljubljanske vlade, Maistrovo Obmejno štajersko poveljstvo SHS v Mariboru prejelo Pogačnikov pismeni ukaz, naj glede na svojo moč mariborska vojaška posadka pozove štajersko gardo (*Schutzwehr*), da odloži orožje, če pa tega ne bi upoštevala, naj jo po ukazu generala Maistra razorožijo. Maister si je to pot zagotovil podporo Narodne vlade za svoje načrtovano dejanje. Dvaindvajsetega novembra 1918 je v Ljubljano poslal načelnika obrambnega odseka Narodnega sveta za Štajersko dr. Josipa Leskovarja po ukaz za razorožitev *Schutzwehra* in ga prejel zvečer, ko

²³ Hartman, *Rudolf Maister*, str. 138–139; Hartman, *Maister, general in pesnik*, str. 56; Perovšek, *Slovenski prevrat 1918*, str. 138. Glej tudi Viktor Andrejka, "Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes", v: *Slovenci v desetletju 1918–1928: zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, ur. Josip Mal (Ljubljana, 1928), str. 273.

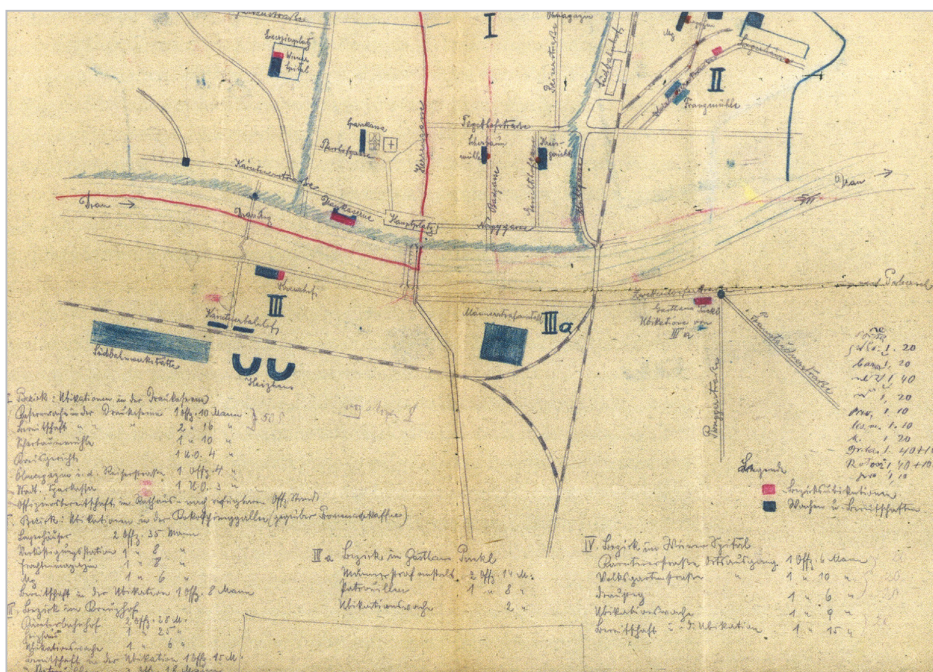
²⁴ Janez J. Švajncar, *Slovenska vojska 1918–1919* (Ljubljana, 1990), str. 35.

²⁵ Ude, *Boj za severno mejo*, str. 61.

²⁶ Prav tam, str. 72–73.

²⁷ Maister, "Prvo poglavje plebiscita", str. 2; Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 75–76, 163.

²⁸ Hartman, *Maister, general in pesnik*, str. 60.

Načrt razorožitve *Schutzwehra* v Mariboru (PAM, Zbirka drobnega tiska)

se je Leskovar vrnil v Maribor.²⁹ Kasneje je pojasnil, da je tak ukaz "hotel imeti zgolj za lastno zavarovanje proti morebitnim očitkom iz Ljubljane, če bi prišlo med razoroževanjem do hujših krvavih dogodkov".³⁰ Razporeditev slovenskih vojakov pred razorožitvijo *schutzweltr* je dobro opisal praporščak Vilko Hren: "Zdelo se mi je, kakor da smo kralja Matjaža vojska, ki čaka njegovega znamenja, da se vzdigne za staro pravdo."³¹

V naslednjih dneh je bil odnos med Maistrom in Narodno vlado znova razgiban. Kot vemo, je Maister z pooblaščenecem odbora za javno blaginjo in vojnega poveljstva v Gradcu polkovnikom Rudolfom Passjem 27. novembra 1918 sklenil pogodbo o demarkacijski črti na Štajerskem in Koroškem. Passyjevo pooblastilo ni imelo odobritvene klavzule, kar pomeni, da naj bi bil sklenjeni

²⁹ Maister, "Marburger Schutzwehr", str. 77; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 142, 145; Hartman, *Maister, general in pesnik*, str. 58; Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 76. O razorožitvi *Schutzwehra* glej tudi Potočnik, *Zgodovinske okoliščine*, str. 82–88; Grdina, "Odločilni dan in noč v novembru 1918", str. 80–82. Glej tudi Ude, *Boj za severno mejo*, str. 77. Prim. še Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 473.

³⁰ Maister, "Marburger Schutzwehr", str. 77.

³¹ Prav tam, str. 86.

Meščani in delavci!

Mesino „Schutzwehr“ sem radi njenega nepostavnega in obče-nevarnega počelja razpustil; njeno razoroženje je v teku.

Meščani in delavci!

„Schutzwehr“ mesta Maribor je obstojala večinoma žal iz takih elementov, da nisem mogel več zaupati tej naredbi Vašega blaga in življenja. Na straži stoječi udje mestne „Schutzwehr“ so sami plenili, ropali, streljali na ljudi in so tako tvorili ne več „Schutzwehr“, temveč deloma drhal, ki se je moramo bati.

Od udov Mestne „Schutzwehr“ storjene zločine bom objavil v listu: „Marburger-Zeitung“. Na to veliko in nevarno napako sem opetovano opozoril zastopnike mestne občine, toda naletel sem pri tem vselej le na gluha ušesa. Razentega sem danes izvedel iz zanesljivega vira, da mestna „Schutzwehr“ proti dogovorom in v rušenju vsake vojaške podrejenosti namerava napasti moje čete in vzeti uplívne jugoslovanske osebe za talce. Zato sem to ukrenil in zapovem:

Državno orožje vsake vrste, municijo, opravo in monture morajo pripadniki mestne „Schutzwehr“ do 12. ure opoldne oddati, in sicer ti, ki so na severnem bregu Drave, v domobranski vojašnici, oni na južnem bregu Drave v topničarski vojašnici.

Udom mestne „Schutzwehr“ izpostavljene legitimacije nimajo nobene veljave več.

Pripadniki bivše „Schutzwehr“ so po oddaji navedenih predmetov prosti in se morejo v Maribor posvetiti svojemu civilnemu poklicu, če se pokorijo mojim naredbam in so rojeni Mariboržani.

Utvrđeno, ki niso Mariboržani, a so pripadali mestni „Schutzwehr“, se morajo do 12. ure popoldne zglasti v domobranski vojašnici, da dobijo izkaznice. Z udi bivše „Schutzwehr“, ki se temu povelju ne pokorijo brezpogojno, se bo postopalo kot z uporniki.

Vrtnutega morajo vsi prebivalci mesta Maribor državno orožje in municijo oddati, na južnem bregu Drave v topničarski vojašnici, na severnem bregu Drave v domobranski vojašnici. Od 12. ure opoldne naprej bodo hodile živahno obhodne straže (patrole) ter od sumljivih zahtevale, da se izkažejo. Pri strankah in v hišah, v katerih se, kator se domneva, hrani orožje in municija, bom odredil hitre preiskave.

Tegz pa nisem ukrenil zoper Vas in ne zoper mesto Maribor, marveč storim le to, kar sem pri nastopu svoje službe obljubil: skrbeti za mir in red, za varnost Vašega življenja in blaga, in hočem ter bom držal svojo obljubo.

Politična uredba mesta Maribor se s tem ne dotakne na noben način, mestni opravitelji ostanejo na svojem mestu. Danes ob 12. uri opoldne naprej smejo nositi vojaško uniformo samo moje čete, osebe vodstva vojaškega transporta, osebe sanitete, osebe teh zadnjih dveh skupin morajo imeti izkaznice.

Meščani in delavci!

Ne bojte se in imejte mirno kri! Moje čete so danes tako močne, da mi je lahko brez druge pomoči vzdržati red. Po moči bom skušal Vaš trdi položaj v zadnjih trenutkih sedanjega težkega časa zboljšati. Dókler mojim naredbam ne nasprotujete, ste pod mojim osebnim varstvom, in bom vsako Vam prizadeto krivico najostreje kaznoval. Nasprotno pa Vas svarim pred vsako nepremišljenostjo, da se zabrani razglasitev **preki-soda**. Jaz in moji častniki smo odločni in močni dovolj, z našimi vrtnimi četami zadošiti vsak upor, če je potrebno, z najostrejšo silo.

Maribor, dne 23. novembra 1918.

General Maister

General Maister,

vojaški poveljnik in od slovenskega Narodnega sveta in od mariborske mestne občine pooblaščen poveljnik vseh branilnih čet v Mariboru.

Maistrov razglas o razorožitvi Schutzwehra 23. novembra 1918 (UKM, Fototeka)

dogovor obvezujoč in ni potreboval naknadne odobritve. Določili so, da bosta Cmurek in Radgona ter proga Špilje–Radgona pod slovenskim nadzorom. Po tej pogodbi je imelo slovensko vojaštvo pravico zavzeti tudi več krajev na Koroškem, da bi obvarovalo prebivalstvo pred izgredi. Pogodba naj bi začela veljati 30. novembra 1918. Njen namen ni bil izrecno določati državne meje, kar je bilo pridržano pariški mirovni konferenci. Toda na avstrijski strani Passyjeve-

ga podpisa niso hoteli priznati, pogodbi pa se je odrekla tudi Narodna vlada.³² Predsednik Josip Pogačnik je dunajski vladi 30. novembra 1918 poslal telegram, da Maistrove dogovore obravnavajo kot "pogajalski temelji", vojaških ukrepov pa ne morejo izničiti.³³ A še predno je Narodna vlada 29. novembra 1918 izvedela za Maistrovo pogodbo s Passyjem, je že 28. novembra 1918 sklenila, naj poverjenik za obrambo Maistru ukaže, "da ne sme dalje prodirati, in ga pouči, da nima pravice zahtevati demarkacijsko črto in da ne sme ovirati prometa živil po omenjeni železnici v Nemško Avstrijo";³⁴ (Kot zanimivost naj dodamo, da je Maistrova pogodba s Passyjem za prostor južno od njegove zasedbene črte Radgona–Šentilj–Kozjak izključila rekvizicije v korist prebivalstva severno od nje, prepovedala pa je tudi izvoz živil ali siceršnjega živega ali mrtvega materiala preko te črte proti severu. Pogodba ni dovoljevala tudi izvoza zaplenjenega ali rekviriranega državnega imetja nekdanje Avstro-Ogrske severno od Maistrove zasedbene črte.)³⁵ Tridesetega novembra 1918 je Narodna vlada še sklenila, da je treba Maistra "podučiti, da je njegov delokrog strogo vojaški, da tedaj nima sklepati z Nemško Avstrijo sam nikakih političnih pogodb ter da se ima v bodoče v vseh zadevah njegovega delokroga obračati na NV [Narodno Vijeće – op. J. P.] in ne na NS [Narodni svet za Štajersko – op. J. P.]".³⁶ Drugega decembra 1918 je znova sklenila, naj Lovro Pogačnik "dopove energično generalu Maistru, da ima izvrševati izključno vojaška povelja, ki jih dobi iz Ljubljane, sicer pa ničesar ukrepati na lastno pest".³⁷

Narodna vlada je nasprotovala Maistrovim zunanjepolitičnim pobudam. In namesto, da ga nagradili za velik uspeh, ki ga je s kombinacijo diplomacije in grožnje z uporabo vojaške sile dosegel s pogodbo s Passyjem, po kateri je zagotovil zelo ugodno razmejitveno črto med avstrijsko in slovensko vojsko tudi na Koroškem, so mu celo odvzeli poveljevanje na koroškem obmejnem sektorju in ga z odvzetjem pristojnosti osebno ponižali.³⁸ Maister je sicer ravnal brez posvetovanja z vlado in prekoračil svoja pooblastila, a za Slovence je dosegel

³² Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 119–120. Glej tudi Mikuž, *Slovenci v stari Jugoslaviji*, str. 64–65; Ude, *Boj za severno mejo*, str. 85–88; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 146–148; Hartman, *Maister, general in pesnik*, str. 60, 61. Prim. še "Zapisnik 26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 30. novembra 1918" in "Zapisnik 27. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 2. decembra 1918", v: *Sejni zapisniki NV SHS in DVS, I*, str. 147, 148, 155 (dalje: "Zapisnik 26. seje Narodne vlade"; "Zapisnik 27. seje Narodne vlade"); Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 476–477.

³³ "Zapisnik 26. seje Narodne vlade", str. 148. Glej tudi Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 120.

³⁴ "Zapisnik 25. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 28. novembra 1918", v: *Sejni zapisniki NV SHS in DVS, I*, str. 144.

³⁵ Jože Šorn, *Slovensko gospodarstvo v poprevratnih letih 1919–1924* (Ljubljana, 1997), str. 102.

³⁶ "Zapisnik 26. seje Narodne vlade", str. 148.

³⁷ "Zapisnik 27. seje Narodne vlade SHS", str. 156.

³⁸ Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 121, 123.

izredno ugodno pogodbo.³⁹ Narodna vlada Maistrove pobude ni izrabila. Ude je menil, da bi lahko bila pogodba v rokah odločne in spretne diplomacije v boju za demarkacijsko črto nasproti Nemški Avstriji za Avstrijo vsaj zelo neprijeten instrument. Za Slovenijo bi bila veljavna, ker v Passyjevem pooblastilu ni bilo omenjene odobritvene klavzule in so bili Passyjevi pooblastitelji upravičeni tako pogodbo skleniti. Po mednarodnem pravu pogodbeni stranka ni dolžna vedeti za siceršnje notranje odnose druge stranke, pooblaščenca in pooblastitelja. A upreti se Narodni vladi in slediti poti, ki jo je nakazovala pogodba s Passyjem, bi pomenilo tvegati vse, to je dosledno seči po oblasti v Sloveniji, ustvariti notranji nered ter v tedanjih mednarodnih okoliščinah ogroziti doseženi slovenski položaj.⁴⁰ Maistrova pogodba s Passyjem je bila njegova zadnja velika pobuda v boju za severno slovensko mejo po prvi svetovni vojni.⁴¹

Zdaj moramo opozoriti še na Celovec. Na seji 30. novembra 1918 je Narodna vlada obravnavala vprašanje njegove vojaške zasedbe. Načelnik Generalnega štaba II. vojnega okrožja Države SHS, ki je obsegalo njen slovenski del, podpolkovnik Milan Ulmanky, je na podlagi dobljenih obvestil menil, da bi ga bilo z vojaškega stališča mogoče zasesti. Težave pa bi nastale s prehrano. Tudi Maister je po lastni izjavi imel na razpolago dovolj sil za zavzetje Celovca.⁴² "Po moji mobilizaciji sem bil že toliko močan, da sem imel preko potrebe vojaštva. Zato sem nameraval kljub ljubljanski negativnosti udariti na Celovec," je zapisal kasneje. Nameri pa mu je preprečilo množično stavkovno gibanje uslužbencev nemške narodnosti, ki je izbruhnilo v Mariboru konec novembra 1918.⁴³

Zasedbi Celovca se je uprl poverjenik Narodne vlade za prehrano dr. Ivan Tavčar, ki je poudaril, da ne more prevzeti še preskrbe Celovca. Vojaštvo naj zasede samo še Grabštajn pri Celovcu, Celovec pa zgolj ogroža. Bil je pač prepričan, da bodo Slovenci po mirni poti dosegli, kar jim gre. Kljub zagotovilu komisarja Narodne vlade za Koroško Franca Smodeja, ki je seji prisostvoval, da je v Celovcu množica živil in vojnega blaga, ter poudarku, da je Celovec za Korošce pomemben kot upravno središče, so ga napotili v Maribor in po možnosti še v Zagreb, da zagotovi prehrano Celovca mimo Ljubljane. Če se mu to posreči, naj Maister zasede Celovec;⁴⁴ po Maistrovi kasnejši izjavi so bili podatki, ki jih je Smodej skupaj s celovškim odvetnikom dr. Ferdinandom Müllerjem posredoval v Ljubljano in njemu, tako točni, da nobene druge poizvedbe ne bi

³⁹ Hartman, *Rudolf Maister*, str. 148.

⁴⁰ Ude, *Boj za severno mejo*, str. 88.

⁴¹ Prav tam, str. 85.

⁴² "Zapisnik 26. seje Narodne vlade", str. 148.

⁴³ Maister, "Prvo poglavje plebiscita", str. 2.

⁴⁴ "Zapisnik 26. seje Narodne vlade", str. 148. Glej tudi Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 120–121. O zavrnitvi Maistrovih pobud za vojaški poseg na Koroškem glej tudi Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 475–476.

mogle podati boljših poročil o delovanju in vzdušju med koroškimi Nemci.⁴⁵ Po pikrih besedah, ki jih je Ivan Hribar zapisal v *Spominih*, pa je bil Tavčar v "skrbeh, kako bo preživel razpašene [objestne – op. J. P.] Celovčane, katere mu je nadležno podjetni *general Maister* z vso silo hotel posaditi za skromno omizje, ki je bilo pogrnjeno za zedinjeno Slovenijo!"⁴⁶ Po kasnejšem pričevanju poveljnika komande mesta Maribor podpolkovnika Franca Cvirna, je bilo dokazovanje, da v primeru zasedbe ne bi bilo mogoče zagotoviti preskrbe Celovca, brez podlage.⁴⁷ Odločitvi o koroški akciji, h kateri je pred tem nenehno prigovarjal Maister – "vsaki dan sem sam govoril telefonično s poverjeništvom za narodno brambo, kakor tudi z II. vojnim okrožjem"⁴⁸ –, so se izognili, dva dni kasneje pa sklenili, da se Celovec "za enkrat ne zasede".⁴⁹ Stališče Narodne vlade o zasedbi Koroške in posebej Celovca, je povedno orisal Lovro Pogačnik, ki je Maistru, po njegovem pričevanju, v telefonskem pogovoru dejal: "Saj je vse lepo to. A tekla bi kri. Mi smo pa sedaj v demokratični državi in v demokratični državi ne sme niti ena kaplja krvi teči. Dosegli bomo vse potom pogajanj."⁵⁰ Zanj se niso odločili tudi 6. decembra 1918, ko je zastopnik koroških Slovencev dr. Ferdinand Pirnat Narodni vladi sporočil Smodejevo željo in željo drugih koroških Slovencev, da slovensko vojaštvo zasede Celovec in Beljak.⁵¹ Naj povemo, da se zlasti Tavčar pri presoji vojaških zadev in zaznavi nevarnosti za Slovence vsekakor ni izkazal.⁵² Pripada mu delež odgovornosti pri reševanju vprašanja severne meje po prvi svetovni vojni.⁵³

Po Maistrovi izjavi je Narodna vlada zagrešila usodno, nepopravljivo napako, da mu je preprečila takojšnjo zasedbo Celovca in Koroške.⁵⁴ "Dejstvo je, da slovensko politično vodstvo ni uspelo izkoristiti letargije, ki je zavladovala med koroškimi Nemci takoj po razpadu skupne države."⁵⁵ Maister, ki je leta 1922 v svojem prispevku "Prvo poglavje koroškega plebiscita" želel "tej za nas prevažni in odgovornosti polni perijodi rešiti suhi zgodovinski značaj", je poudaril, da je

⁴⁵ Maister, "Prvo poglavje plebiscita", str. 1.

⁴⁶ Ivan Hribar, *Moji spomini: I. del* (Ljubljana, 1983), str. 573.

⁴⁷ Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 121. Glej tudi Maister, "Prvo poglavje plebiscita", str. 1, 2.

⁴⁸ Maister, "Prvo poglavje plebiscita", str. 1. Glej tudi str. 2.

⁴⁹ "Zapisnik 27. seje Narodne vlade", str. 156.

⁵⁰ Maister, "Prvo poglavje plebiscita", str. 2.

⁵¹ "Zapisnik 29. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. decembra 1918", v: *Sejni zapisniki NV SHS in DVS, I*, str. 170.

⁵² Igor Grdina, "Biografski portret Ivana Tavčarja", v: *Tavčarjev zbornik*, ur. Igor Grdina (Ljubljana, 2015), str. 73.

⁵³ Prim. Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 123.

⁵⁴ Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 475. Prim. tudi Lojze Ude, "Ob stoletnici Maistrovega rojstva", v: *Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934*, ur. Nela Malečkar (Ljubljana, 2018), str. 222–223 (dalje: Ude, "Ob stoletnici Maistrovega rojstva").

⁵⁵ Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 111. Glej tudi Maister, "Prvo poglavje plebiscita", str. 1, 2.

veliki moment za doseg nacionalnih aspiracij /.../ brezpogojno podlegel hrupnemu veselju, da se je Avstrija sploh zrušila. Zato je vsaka nacionalna obmejna ofenziva iz naših central popolnoma izostala. Iz Beograda, iz Ljubljane, iz Zagreba. In premišljena, krepka, a takojšnja nacionalna ofenziva enega samega dne za časa preobrata in splošne zmede, bi bila več zaleгла in rešila, nego najtrša narodna reševalna borba celih stoletij v normalnih časih. A ne samo, da je izostala taka ofenziva za naše slovenske meje iz Ljubljane. Tudi navodil in nobene zveze in nobene tipalnice ni bilo od tam. Mnogo so menda res pripomogle k tej pasivnosti vesti, da nam bodeta dala Wilson in Pariz vse, kar hočemo: Trst, Gorico, celo Koroško, celo Prekmurje in na Štajerskem makari Gradec. Na vsak način pa da pridemo vsi Slovenci pod eno streho. In vse je verovalo tem dobrodejnim pravljicam.⁵⁶

Povedano na kratko: "Priložnost, da bi (podobno kot na Spodnjem Štajerskem) z vojaško akcijo pridobili slovensko ozemlje na Koroškem, so slovenski politiki lahko miselno pripravili, politično rešitev pa preložili na prihodnost, zanašajoč se na naklonjenost antante in pomoč Srbov."⁵⁷ Če se opremo na oceno Tomaža Kladnika, ki je razčlenil odločilne ukrepe generala Maistra in njegovih borcev ob koncu prve svetovne vojne, so slovenske vojaške akcije, četudi so jih izvedli brez enotnega vodstva in medsebojne usklajenosti, posamezni častniki pa so bili prepuščeni sami sebi, svojemu pogumu in pobudi, pokazale, da bi bila, ob sorazmerno majhni vojaški moči, tako kot pred tem na Štajerskem, vojaška zasedba Koroške možna in izvedljiva.⁵⁸ Kladnik je svojo oceno oblikoval ločeno od precenjevanja slovenskih možnosti v okviru politike izvršenih dejstev.⁵⁹ Na taka poenostavljena razmišljanja v svoji že omenjeni študiji *Po razpadu skupne države* utemeljeno opozarja Andrej Rahten.⁶⁰

Postopno vzajemni odnos med Narodno vlado in Maistrom

Po združitvi Države SHS in Kraljevine Srbije v Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev 1. decembra 1918 je Narodna vlada 23. decembra odstopila. Regent Aleksander Karadorđević je 23. januarja 1919 njen odstop sprejel ter imenoval dr. Janka Brejca in dr. Gregorja Žerjava za predsednika oziroma podpredsednika

⁵⁶ Maister, "Prvo poglavje plebiscita", str. 1.

⁵⁷ Dragan Matić, "Zasedba južne Koroške do Drave in Velikovca (november–december 1918)", v: *Slovenci, za zmiraj gre! 100. obletnica koroškega plebiscita*, ur. Zdenka Semlič Rajh (Maribor–Ljubljana, 2020), str. 16 (dalje: Matić, "Zasedba južne Koroške").

⁵⁸ Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 478. Prim. tudi Maister, "Prvo poglavje plebiscita", str. 1–2.

⁵⁹ Kladnik, "General Rudolf Maister", str. 475–478.

⁶⁰ Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 14.

nove Deželne vlade za Slovenijo (DVS). Predsednik nove vlade Brejc je glede na to, da razen njega in Žerjava še niso bili imenovani vsi člani DVS, prosil vse člane dotedanje vlade, da do imenovanja nove še nadalje vodijo svoje posle. Obenem je prosil Josipa Pogačnika, da v tem času vodi posle predsednika, ko bi bila on in Žerjav zadržana.⁶¹ DVS je začela poslovati 28. februarja 1919.⁶²

Od konca novembra 1918 z izjemo opozorila, ki ga je Narodna vlada 2. decembra sklenila nameniti Maistru, odnosi med njima niso bili napeti. To se je odrazilo med že omenjenim množičnim stavkovnim gibanjem uslužbencev nemške narodnosti, ki se je pojavilo konec novembra. Stavkali so zaposleni na železnici, pošti in uslužbenci sodišča v Mariboru. Stavkovno gibanje je podpiralo nemške težnje do slovenskega ozemlja in je imelo predvsem politični značaj, izražalo pa je tudi socialnogospodarske zahteve. Z Maistrovo podporo, ki je zavrnil vse glavne zahteve stavkajočih (umik vojaških straž pred železniškimi delavnicami in kurilnicami, vrnitev nemških sodnikov in poštarjev na svoja mesta, umik slovenskih nadzornikov z železniških postaj), nadomestitvi jo nemškega uradništva in vseh načelnikov v stavkajočem sistemu s slovenskimi ter uvedbo slovenskega uradovanja, je Narodna vlada stavkovno gibanje v prvi polovici decembra 1918 končala.⁶³ Maister je v času stavke predlagal uvedbo naglega sodišča v Mariboru in okolici. Narodno Vijeće ga je dovolilo s pristavkom, da v primeru, če bi to bilo potrebno, dovoljenje za tak postopek izda Narodna vlada. Vlada je uvedbo naglega sodišča odklonila, ne da bi se drugače ob Maistrovem predlogu posebej ustavila.⁶⁴ To je bilo 9. decembra 1918. Dva dni kasneje, 12. decembra, pa je sprejela sklep, da se "od pov.[erjenika] dr. Verstovška za generala povišani major Rudolf Maister /.../ imenuje polkovnikom z naslovom in značajem gen.[eral] majorja".⁶⁵ Sklep pa so, kot je opozoril tudi pripravljaivec znanstvene objave *Sejnih zapisnikov Narodne vlade SHS v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo* Peter Ribnikar, v zapisniku naknadno prečrtali.⁶⁶

⁶¹ "Zapisnik 51. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 24. januarja 1919", v: *Sejnih zapisniki NV SHS in DVS*, 1, str. 295–296.

⁶² Bojan Balkovec, *Prva slovenska vlada 1918–1921* (Ljubljana, 1992), str. 42.

⁶³ Maister, "Stavke (Štrajki) železničarjev", str. 85–103; Ude, *Boj za severno mejo*, str. 89–94; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 150–152; Hartman, *Maister, general in pesnik*, str. 62–63; Miroslav Stiplovšek, "Stavkovno gibanje konec leta 1918 na mariborskem območju in vloga strokovnih – sindikalnih organizacij v boju za severno mejo", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 30=Nv65, št. 2 (1994), str. 321–324; Potočnik, *Zgodovinske okoliščine*, str. 78–83; Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 122–123.

⁶⁴ "Zapisnik 30. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 9. decembra 1918", v: *Sejnih zapisniki NV SHS in DVS*, 1, str. 175.

⁶⁵ Arhiv Republike Slovenije (AS), SI AS 60, t. e. 11, "Zapisnik 31. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 11. decembra 1918", str. [2] (dalje: SI AS 60, "Zapisnik 31. seje Narodne vlade").

⁶⁶ Prav tam; "Zapisnik 31. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 11. decembra 1918", v: *Sejnih zapisniki NV SHS in DVS*, 1, str. 181, op. 3.

Ribnikar je menil, da so to verjetno storili pred podpisom zapisnika.⁶⁷ Zapisnik sta podpisala pravnik in upravni uradnik ter zapisnikar sej Narodne vlade dr. Leopold Žužek in predsednik vlade Josip Pogačnik.⁶⁸ Sklep je najverjetneje prečrtala Žužkova roka, saj je prečrtan s (krtkimi) črtami v temnem črnilu, s kakršnim je tudi podpisal zapisnik. Predsednik vlade Pogačnik je zapisnik podpisal s (tintnim) svinčnikom.⁶⁹ Sklep so očitno prečrtali zato, ker je v nadaljnjem besedilu zapisnika med častniki, ki so jih izredno imenovali v višje častniške stopnje, naveden tudi Maister. To pot navedba Maistrove častniške stopnje ni dopuščala povezave z Narodnim svetom za Štajersko oziroma njegovim predsednikom Verstovškom. Glasila se je: "*Izvanredna imenovanja*: Imenovani so: za polkovnika z nasl.[ovom] in značajem generala major Rudolf Maister".⁷⁰

Neprečrtana navedba Maistrove častniške stopnje se je od prečrtane razlikovala v izločitvi omembe njegovega generalskega povišanja, saj zapisa v "*generala* [podčrtal J. P.] povišani major Rudolf Maister" ni več. Nadomestil ga je zapis sklepa, da je imenovan "za polkovnika z nasl.[ovom] in značajem generala major Rudolf Maister". V obeh primerih pa so zapisali enako prevedeno Maistrovo častniško stopnjo – polkovnik z naslovom in značajem generala (v prečrtanem besedilu še z navedbo stopnje general majorja).⁷¹ Štirinajstega decembra 1918 je nato poverjenik za narodno obrambo Lovro Pogačnik v osebnem naredbenem listu "v priznanje izvanrednih zaslug in odličnega delovanja pri proglašenju Jugoslavije" Maistra imenoval za polkovnika z naslovom in značajem generala.⁷² Narodna vlada si je glede imenovanja Maistrove častniške stopnje nasproti Narodnemu svetu za Štajersko vzela zadnjo besedo. Odločila je torej Ljubljana in ne Maribor. Ob vseh nadaljnjih navedbah pa so Narodna vlada in kasnejše Deželne vlade za Slovenijo, razen v enem primeru, ko niso navedli častniške stopnje marveč zgolj njegov priimek – Maister, Rudolfa Mai-

⁶⁷ "Zapisnik 31. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 11. decembra 1918", v: *Sejni zapiski NV SHS in DVS*, I, str. 181, op. 3.

⁶⁸ AR, SI AS 60, "Zapisnik 31. seje Narodne vlade", str. [3]. Glej tudi "Zapisnik 31. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 11. decembra 1918", v: *Sejni zapiski NV SHS in DVS*, I, str. 180.

⁶⁹ AS, SI AS 60, "Zapisnik 31. seje Narodne vlade", str. [2], [3].

⁷⁰ Prav tam, str. [3]. Glej tudi "Zapisnik 31. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 11. decembra 1918", v: *Sejni zapiski NV SHS in DVS*, I, str. 180.

⁷¹ AS, SI AS 60, "Zapisnik 31. seje Narodne vlade", str. [2], [3]. Glej tudi "Zapisnik 31. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 11. decembra 1918", v: *Sejni zapiski NV SHS in DVS*, I, str. 180.

⁷² Hartman, *Maister, general in pesnik*, str. 42.

384 { Umrl je slovenski pisatelj Ivan Cankar. Njegovo truplo se prepelje v Narodni dom in položi tam na mrtvaški oder. Stroške pogreba prevzame Nar.vlada.

Prebere se pismo dr.Korošca iz Beograda z dne 7.decembra 1918 na Nar.vlado, v katerem daje navodila glede zbiranja gradiva za pogajanja v Parizu, ki ga vzameta s seboj dr.Rybař in inž. Mačkovšek. Pismo se izroči propagandnemu odseku MS v Ljubljani.

385 { Inž.Mačkovšek je prosil za primeren predujem za potovanja nje v Pariz. Ker rabi obleko in druge neobhodno potrebne stvari, se mu za sedaj dovoli znesek 10.000 K, ki se mu nakaže ^{tom} Dunajske podružnice Jadranske banke / ^{pri banki} "Credit Lyonnais" v Parizu.

Pov.dr.Pogačnik poroča o načrtu, ki ga je sestavil za slavnosti dne 14.in 15.t.m. Gen.Istvanovič in on obiščeta v soboto popoldne ljubljanske polke. V soboto ob 5.uri popoldne se vrši mirozov z godbo. V nedeljo bo budnica z godbo brez vojaštva. Ob 8-uri dopoldne se daruje za moštvo sv.maša v Št.Peterski cerkvi, ob 10." v stolnici; slednje se udeleži tudi Nar.vlada. Člani Nar.vlade prisostvujejo v nedeljo ob 9.uri dopoldne slavnostni seji, ter se podajo nato peš v stolnico k sv.maši. Med mašo se bodo oddale tri salve in na gradu 101 strel. Močnost armade se bo pokazala na ta način, da bodo stali vojaki, ki se udeleže slavnosti, pod poveljstvom srbskega majorja. Oficijelni banketi se ne prirede; pač pa se izboljša vojakom menaža za eno krono za osebo. Vsak vojak dobi 1/4 litra vina ali pa toliko malinovca. Disciplinarne kazni se vojakom v soboto opoldne odpuste. Delavci v tovarnah naj bodo v soboto popoldne prosti.

Od pov.dr.Verstovška za generala povišani major Rudolf Maister se imenuje polkovnikom z naslovom in značajem gen.majorja.

Predlogi pov.za narodno obrambo o povišanju častnikov se odobre.

Druga stran Zapisnika 31. seje Narodne vlade, 11. decembra 1918 (SI AS 60, t. e. 11, "Zapisnik 31. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 11. decembra 1918", str. [2])

Imenovani so : za podpolkovnika major Franc Z w i r n ;
za majorja generalnega štaba stotnika gen.štaba Viktor Andrejka
pl.Livnograd in Jernej Ankerst;
za majorje : stotniki Viljem D e r e a n i ,
Evgen M ü l l e r ,
Anton K r e j č i ,
Anton L u k a n c pl.Savenburg,
Matija Š t e f i n ,
August K o l š e k ,
Franc J u r k o v i č ,
Bogumil B u r n i k ,
Dragotin P o ž ,
Edmund S c h w i n g e r i n
Martin C o l a r i é .

Izvanredna imenovanja:

Imenovani so: za polkovnika z nasl.in značajem generala major
Rudolf M a i s t e r , pov.voj.obm.pov.v Mariboru;
za polkovnika v generalnem štabu : podpolkovnik Milan U l m a n -
s k y ;
za podpolkovnika : major Herman V i d m a r ;
za majorja v generalnem štabu : stotnik Alfred pl.L a v r i č ;
za majorje : stotniki Edvard V a u p o t i é ,
Emil K n i f i c i n
Ivan O r e h e k ;
za nadoskrbnika : oskrbnik Anton S a t r a n .

Sklep seje ob 7.uri zvečer.

Jurec
zapisnikar

Dragošnik

stra dosledno imenoval general.⁷³ Glede Maistrovih imenovanj naj omenimo še to, da so ga 28. novembra 1919 sprejeli v Vojsko Kraljestva SHS kot divizijskega generala.⁷⁴

Januarja 1919 se je Narodna vlada postavila na Maistrovo stran v odnosu do Dunaja. Proti vedno bolj grozečemu nastopanju mariborskega nemštva in ker je prejemal številna grozilna pisma, je Maister 31. decembra 1918 izmed vodilnih nemških Mariborčanov izbral 21 talcev, da jamčijo s svojim življenjem za njegovo varnost ter red in mir. Njegovo ravnanje je bilo v skladu s staro avstro-ogrsko prakso (na tak način je habsburška monarhija leta 1914 zagotavljala varnost transportov pred morebitnimi napadi upornih Srbov in jugoslovansko usmerjenih Hrvatov v Dalmaciji). Tudi po tedaj veljavnem mednarodnem pravu je bilo jemanje talcev sicer dovoljeno, toda njihovo streljanje za dejanja drugih oseb je bilo prepovedano; v nasprotju s človečanskim duhom je, da nekdo odgovarja za dejanje, ki ga ni sam storil ali zasnoval. Maistrov ukrep je vzbudil strah in ogočenje med mariborskimi Nemci in v sosednji Nemški Avstriji, nasprotovala pa mu je tudi Narodna vlada. Na seji 3. januarja 1919 je menila, "da se ne sme uvajati sistem talcev, katerega smo vsi obsojali ko se ga je posluževala v sedANJI vojni Avstrija proti Jugoslovanom. General Maister ima na

⁷³ "Zapisnik 33. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 13. decembra 1918"; "Zapisnik 36. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 18. decembra 1918"; "Zapisnik 41. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 3. januarja 1919"; "Zapisnik 43. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 9. januarja 1919"; "Zapisnik 49. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 20. januarja 1919"; "Zapisnik 53. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 29. januarja 1919"; "Zapisnik 55. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 2. svečana 1919"; "Zapisnik 58. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 7. februarja 1919"; "Zapisnik 59. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 10. februarja 1919"; "Zapisnik 64. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 21. februarja 1919"; v: *Sejni zapiski NV SHS in DVS, 1*, str. 186, 195, 236, 237, 251, 285, 287, 310, 322–327, 342, 348, 384, 387; "Zapisnik 69. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 5. marca 1919"; "Zapisnik 70. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 7. marca 1919"; "Zapisnik 71. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 12. marca 1919"; "Zapisnik 72. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 14. marca 1919"; "Zapisnik 83. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 4. aprila 1919"; "Zapisnik 85. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 9. aprila 1919"; "Zapisnik 94. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 5. maja 1919"; "Zapisnik 95. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 7. maja 1919"; "Zapisnik 97. seje Deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani, z dne 11. maja 1919"; "Zapisnik 101. seje Deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani, z dne 21. maja 1919"; "Zapisnik 104. seje Deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani, z dne 2. junija 1919"; "Zapisnik 106. seje Deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani, z dne 17. junija 1919"; "Zapisnik 122. seje Deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani, z dne 22. septembra 1919"; v: *Sejni zapiski Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 2. del: od 28. feb. 1919 do 5. nov. 1919 (št. 67–133)*, za objavo pripravil Peter Ribnikar (Ljubljana, 1999), str. 19, 25, 26, 31, 32, 44, 81, 118, 131, 193, 197, 202, 203, 221, 237, 252, 362; "Zapisnik 146. seje Deželne vlade za Slovenijo z dne 12. maja 1920"; "Zapisnik 165. seje Deželne vlade za Slovenijo z dne 6. septembra 1920"; "Zapisnik 167. seje Deželne vlade za Slovenijo z dne 13. septembra 1920"; "Zapisnik 168. seje Deželne vlade za Slovenijo z dne 15. septembra 1920", v: *Sejni zapiski Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 3. del: od 22. mar. 1920 do 9. jul. 1921 (št. 134–204)*, za objavo pripravil Peter Ribnikar (Ljubljana, 2002), str. 53, 154, 159, 173, 176, 177.

⁷⁴ Kr. [Francé Koblar], "Maister Rudolf", v: *Slovenski biografski leksikon: peti zvezek*, ur. Franc Ksaver Lukman (Ljubljana, 1933), str. 14.

Rudolf Maister s člani ameriške misije v Mariboru januarja 1919 (AS, SI AS 1193, Ude Lojze, t. e. 58)

razpolago kulturnejša sredstva, da vzdrži varnost in mir."⁷⁵ Vendar po drugi strani ni hotela "desavuirati generala Maistra, kateremu gre zahvala, da je Maribor še v naših rokah. General Maister je sam mnenja, da bo rabil talce samo kakih 5 ali 6 dni." Zato se je odločila, da na protest avstrijskega zunanjega ministra dr. Otta Bauerja šele naslednji dan odpošlje telegram z obljubo Nemški Avstriji, da bodo Maistrov ukrep ukinili takoj, ko zanj ne bo več nujnega razloga.⁷⁶ Devetega januarja 1919, torej čez šest dni, je ugotovila, da so vseh 21 nemških Mariborčanov izpustili, naslednji dan pa je Maister preklical še ukrep o jemanju talcev. Kot talca ne tedaj ne pozneje Slovenci niso ustrelili nobenega Nemca.⁷⁷

⁷⁵ Ude, *Boj za severno mejo*, str. 101–102; Hartman, *Rudolf Maister*, str. 158–159; Hartman, *Maister, general in pesnik*, str. 68; Grdina, "Odločilni dan in noč v novembru 1918", str. 83; "Zapisnik 41. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 3. januarja 1919", v: *Sejni zapisniki NV SHS in DVS, I*, str. 236–237 (dalje: "Zapisnik 41. seje Narodne vlade"). Več o odnosu do mariborskih Nemcev glej Gregor Jenuš in Dejan Valentinčič: "Nemškogovoreča narodna skupnost na Slovenskem in vprašanje ustavnega priznanja", *Studia Historica Slovenica* 22, št. 3 (2022), str. 668–670.

⁷⁶ "Zapisnik 41. seje Narodne vlade", str. 237.

⁷⁷ "Zapisnik 43. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 9. januarja 1919", v: *Sejni zapisniki NV SHS in DVS, I*, str. 251; Ude, *Boj za severno mejo*, str. 102.

Štajersko obmejno poveljstvo SHS v Mariboru.

 Oklic!

Včerašnje demonstracije pred poslopjem okrajnega glavarstva so zavzemale proti 1. uri popoldne vedno nevarnejši značaj. Mirne pasante so le radi tega, ker so govorili slovenski, ali ker so jih spoznali kot Slovence, psovali, ogrožali ter v mnogih slučajih tudi dejanski napadli.

Ti izgredi so dosegli na glavnem trgu svoj vrhunec, množica je dejanski napadla tudi varnostne organe.

Ugotovljeno je že uradno, da je padlo okrog 1. ure popoldne iz množice na glavnem trgu nekaj strelav proti varnostnim organom, pri čemur je ena krogla odtrgala nekemu pešcu tudi konico bodala.

Množica je nato pritislila vojaško stražo proti mestni hiši, tako da je straža, ovirana v izvrševanju svoje službe in osebno ogrožena, oddala več ostrih strelav proti uporni množici.

Pozivljam vsakogar, naj mi naznani one osebe, ki so bile udeležene pri uporih pred mestno hišo, da prejmejo zaslužen kaznen.

Postopal pa bodem najstrožje tudi proti onim osebam, ki ščitijo njim znane udeležence tega upora s tem, da jih namenoma ne ovadijo in jim na ta način pomagajo.

Tozadevne ovadbe naj se oddajo v Dravski vojašnici pri vojaškem preiskovalnem sodniku ali pa v policijskih stražnicah.

Maribor, dne 28. prosinca 1919.

General Maister.

Državni arhiv LRS
p. MAISTER

Krati: Maister, str. 104, v. 1. izdaja.

Maistrov Oklic, izdan po zadušitvi nemške demonstracije 27. januarja 1919 v Mariboru (PAM, Zbirka drobnega tiska)

Če se ustavimo še pri znani, v nemški literaturi poimenovani "krvavi nedelji" – v resnici ponedeljku, 27. januarja 1919, naj spomnimo, da Maister za streljanje na nemške demonstrante, ki so ob obisku anketne demarkacijske komisije Shermana Milesa zahtevali priključitev Maribora k Avstriji, ni bil odgovoren. V

času, ko so še delovali člani prejšnje Narodne vlade, je imel njihovo podporo.⁷⁸ Tudi kasneje med Deželno vlado in Maistrom ni prihajalo do zapletov.

V prevratnem času je Maister, kot je lepo zapisal Bruno Hartman, "na velika vrata vstopil v slovensko sodobnost in hkrati že tudi v zgodovino".⁷⁹ Bil je pravi mož, ob pravem času, na pravem mestu.⁸⁰ Ko so na Slovenskem verjeli, da bodo v Parizu "napravili takšen mir, da bo vsem željam in zahtevam zatiranih in doslej nesvobodnih slovanskih narodov zadoščeno", je bil samo eden – Maister, ki je bil drugačnega kova.⁸¹ Na pravem mestu in ob pravem času je bil tudi dr. Ivan Žolger, opolnomočeni delegat jugoslovanske delegacije na pariški mirovni konferenci 1919–1920, ki se je uspešno zoperstavil avstrijski nameri, da bi izvedli plebiscit tudi za del Podravja z Mariborom in Mursko kotlino z Radgono.⁸² Z "mariborskim plebiscitom", ki naj bi ga izvedli istem modelu kot koroškega, bi bili, kot poudarja Andrej Rahten, izničeni vsi Maistrovi uspehi. Vojaške sile bi se morale umakniti s plebiscitnega ozemlja, nadomestiti pa bi jih morale policijske enote, postavljene iz vrst domačinov. Tako bi verjetno jugoslovanske čete kot policisti v veliki meri nadomestili mariborski Nemci, ki so nekoč tvorili *Schutzwehr*.⁸³

Zaključek

Kako naj na koncu označimo odnos med Maistrom in Narodno vlado? Gotovo je bil svojstven. Na eni strani so bile generalove odločitve, ki jih je v glavnem mimo običajnih uzanc vodila dejavna skrb za slovensko narodno preživetje in nasproti Avstriji uveljavitev Slovencev v pripadnosti novi državi. Na drugi strani je bila Narodna vlada, ki poroka za rešitev razmejitvenega vprašanja ni videla v samolastnih slovenskih dejanjih, ampak je verjela v pravičnost predstoječe

⁷⁸ "Zapisnik 55. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 2. svečana 1919", v: *Sejni zapisniki NV SHS in DVS*, I, str. 324, 326, 327.

⁷⁹ Hartman, *Rudolf Maister*, str. 198.

⁸⁰ Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 62.

⁸¹ Albin Prepeluh, *Pripombe k naši prevratni dobi: z zemljevidoma Koroške in Primorja ter s sliko A. Prepeluha* (Ljubljana, 1938), str. 204.

⁸² Andrej Rahten, "Diplomatska prizadevanja Ivana Žolgerja za Slovensko Štajersko in Prekmurje", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 489–528.

⁸³ Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 325, 332–336, 341–343; Andrej Rahten, "Diplomatski rešitelj Maribora", *Delo: sobotna priloga*, 10. 5. 2025, št. 106, str. 20–21. O "mariborskem plebiscitu" glej tudi Ude, "Ob stoletnici Maistrovega rojstva", str. 221–222.

mirovne konference, Wilsona in antantno diplomacijo.⁸⁴ Maistru je sledila z zamikom, skozi kritični pogled, ki se je stikal tudi z nerazumevanjem štajerskih vojaškopoličnih razmer. Oblikoval jih je Maister. Pogled Narodne vlade je bil zamejen, pobud zunaj nje večinoma ni imela za umestne. Maister ji je kasneje očital "ozkosrčno stopicanje po starih pravnih potih v času, ko so si drugi osvojenjeni narodi kovali nove paragrafe, manjkanje vsake odločnosti za doseg maksimalnih, no, pa recimo tudi še tako minimalnih nacionalnih ciljev in boja-zen pred odgovornostjo".⁸⁵ "Ko bi se pri takratni ljubljanski vladi ne prelivalo toliko mirovne limonade, ampak delalo in zasedlo Celovec, bi tudi ta dandanes bil naš", je bil petnajst let zatem prepričan *Slovenec*.⁸⁶ Do vzajemnega odnosa med vlado in Maistrom je prišlo sčasoma. Narodna vlada je bila v Državi SHS najvišja oblast na Slovenskem, na Štajerskem pa ji jo je utemeljil Maister. Tega mu tedaj niso povedali, priznanja za ubranitev meje so prišla kasneje. Vodilni slovenski politik v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev/Jugoslaviji dr. Anton Korošec ga je izrekel že leta 1919. "Le zelena Štajerska z energičnim generalom Majstrom je do sedaj naše edino neskaljeno veselje", je dejal na zborovanju zau-
pnikov Vseslovenske ljudske stranke 16. januarja 1919 v Ljubljani.⁸⁷ Eno pa je Maistra spremljalo vsa nadaljnja leta. Še na zadnji dan svojega življenja je prijatelju zdravniku Stanku Pušenjaku in svojemu artilerijskemu častniku ob prevratu v Mariboru in drugod, ki ga je obiskal, da vidi, kako se počuti, grenko potožil, da mu niso pustili zasesti Koroške.⁸⁸

⁸⁴ Prim. Hartman, *Maister, general in pesnik*, str. 7; Potočnik, *Zgodovinske okoliščine*, str. 91; Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 111, 120, 123–124. Prim. tudi Matić, "Zasedba južne Koroške", str. 14, 16.

⁸⁵ Maister, "Prvo poglavje plebiscita", str. 2.

⁸⁶ "Po petnajstih letih", *Slovenec*, 19. 11. 1933, št. 265a, str. 1.

⁸⁷ Rahten, *Po razpadu skupne države*, str. 163.

⁸⁸ "Generala Maistra zadnji dnevi", *Slovenski narod*, 27. 7. 1934, št. 168, str. 2.

Jurij Perovšek

**MAISTER AND THE NATIONAL GOVERNMENT OF THE STATE
OF SLOVENES, CROATS, AND SERBS (SHS) IN LJUBLJANA**

SUMMARY

Relations between the National Government of the SHS in Ljubljana (National Government) and General Maister were mostly *cool–warm*, or perhaps even better described as *cool–lukewarm*, during the period of its operation from the beginning of November 1918 to the end of February 1919. It began three days after Rudolf Maister's appointment as general on November 1. At a meeting of the National Government on November 4, 1918, the National Council for Styria announced that Maister had been appointed general, and the government responded with a decision that the Commissioner for National Defence, Dr. Lovro Pogačnik, should "appropriately instruct" the President of the National Council in Maribor, Dr. Karlo Verstovšek. The government's decision clearly reflected the position that key decisions at that time were the sole prerogative of the government. Here, they overlooked the significance of Maister's appointment as general, which was an integral part of the military takeover of Maribor by the Slovenes on November 1, 1918, and took a narrow hierarchical stance. Maister and the military and political leaders in Maribor acted with broad-minded courage, regardless of formal and competence issues, which was the main prerequisite for prompt and successful action in the turbulent situation in Maribor.

After the National Government did not have enough troops to rely on in the future, Maister independently declared mobilization in Lower Styria on November 9, 1918. The National Government was not satisfied with his actions. On November 12, 1918, it sent a telegram to the district authorities in Lower Styria containing restrictive explanations regarding Maister's mobilization. A little less than a week later, on November 18, Lovro Pogačnik contacted the head of the National Defence Section of the National Council of the State of Slovenes, Croats, and Serbs in Zagreb, the highest authority in the then State of Slovenes, Croats, and Serbs, regarding the mobilization. The next day, at a government meeting, it was announced that Drinković had telegraphed Maister his approval for the mobilization of as many conscripts as he deemed necessary. Maister thus obtained a formal basis for his mobilization efforts. His mobilization was successful — as he had predicted, just as many soldiers reported for duty as he needed for his initial plans. For his next military action, the well-known disarmament of the German *Schutzwehr* in Maribor on November

23, 1918, he had already secured the support of the National Government in advance.

In the days that followed, relations between Maister and the National Government were once again turbulent. When he concluded an agreement on the demarcation line in Styria and Carinthia with Colonel Rudolf Passy, the representative of the Committee for Public Welfare and War Command in Graz, on November 27, 1918, the National Government rejected it, and the Austrian side also refused to recognize Passy's signature. Even before the government learned of the agreement, it decided on November 28, 1918, to prohibit him from making any advances or demands regarding the demarcation line. When it learned of the treaty on November 30, 1918, it decided to instruct Maister that his remit was strictly military and that he was not allowed to conclude political treaties with German Austria. On December 2, 1918, it decided to warn him to carry out only military orders received from Ljubljana and not to take any action on his own initiative.

Maister and the National Government also failed to agree on the occupation of Klagenfurt. At a government meeting on November 30, 1918, following reports that it could be occupied and Maister's statement that he had sufficient forces at his disposal to capture it, they avoided such a decision. Two days later, they decided that Klagenfurt would "not be occupied for the time being." The National Government's food commissioner, Dr. Ivan Tavčar, was particularly opposed to the occupation of Klagenfurt. He stated that he could not take over its supply. At that time, there was enough food and war supplies in Klagenfurt to meet its needs.

After the formation of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes on December 1, 1918, apart from the aforementioned warning issued by the National Government to Maister the following day, relations between them were not tense. This was reflected in the mass strike movement of employees of German nationality that emerged at the end of November 1918. Employees of the railway, post office, and court in Maribor went on strike. The strike movement supported German claims to Slovenian territory and was primarily political in nature. With Maister's support, the National Government ended the strike movement in early December 1918. On December 12, the government promoted Maister to the new honorary rank of major general. The National Government had the final say on Maister's honorary rank, as opposed to the National Council for Styria. The decision was therefore made in Ljubljana and not in Maribor. It should be noted that in all subsequent references, the National Government and later the Provincial Government for Slovenia consistently referred to Rudolf Maistr as a general. On November 28, 1919, Maister was accepted into the Army of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes as a divisional general.

In January 1919, the National Government sided with Maister in relation to Vienna. In response to the increasingly threatening behaviour of the German population of Maribor and because he had received numerous threatening letters, on 31 December 1918 Maister selected 21 hostages from among the leading German citizens of Maribor to guarantee his safety and maintain order and peace with their lives. In response to a protest by Austrian Foreign Minister Otto Bauer, it replied that Maister's measure would be abolished as soon as there was no longer any urgent reason for it. On January 9, 1919, it noted that all 21 German citizens of Maribor had been released. If we pause for a moment at the famous "Bloody Sunday" (actually Monday), on January 27, 1919, we should remember that Maister was not responsible for the shooting of German demonstrators who, during the visit of Sherman Miles's demarcation commission, demanded that Maribor be annexed to Austria. At the time, when members of the then National Government were still in office, he had their support. Even later, there were no complications between the Provincial Government and Maister.

The relationship between Maister and the National Government was unique. On the one hand, there were the general's decisions, which were mainly guided by his active concern for the survival of the Slovenian nation and, in opposition to Austria, the establishment of Slovenians' belonging to the new state. On the other hand, there was the National Government, which did not see the solution to the border issue in independent Slovenian actions, but believed in the fairness of the upcoming peace conference, Wilson, and Entente diplomacy. It followed Maister with a delay, through a critical lens that was also clouded by a lack of understanding of the military-political situation in Styria. Maister had shaped this situation. The National Government's view was limited, and it mostly did not consider initiatives outside of it to be appropriate. However, one thing accompanied Maister throughout the following years. Even on the last day of his life, he bitterly complained to his friend Stanko Pušenj, a doctor and his artillery officer during the coup in Maribor and elsewhere, who visited him to see how he was feeling, that they had not let him take Carinthia.

VIRI IN LITERATURA

AS – Arhiv Republike Slovenije

- SI AS 60, t. e. 11, Zapisniki sej Narodne vlade SHS v Ljubljani in Deželne vlade za Slovenijo, 1918–1921.
- SI AS 1193, fond Ude Lojze, t. e. 58.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, Fototeka.

UKM – Univerzitetna knjižnica Maribor, Fototeka.

Ribnikar, Peter (za objavo pripravil), *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919* (Ljubljana, 1998).

Ribnikar, Peter (za objavo pripravil), *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 2. del: od 28. feb. 1919 do 5. nov. 1919 (št. 67–133)*, za objavo pripravil Peter Ribnikar (Ljubljana, 1999).

Ribnikar, Peter (za objavo pripravil), *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 3. del: od 22. mar. 1920 do 9. jul. 1921 (št. 134–204)* (Ljubljana, 2002).

Delo – Ljubljana, letnik 2025.

Slovenec – Ljubljana, letnika 1928, 1933.

Slovenski gospodar – Maribor, letnik 1928.

Slovenski narod – Ljubljana, letnik 1922, 1934.

.....

Andrejka, Viktor, "Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes", v: Mal, Josip (ur.), *Slovenci v desetletju 1918–1928: zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine* (Ljubljana, 1928), str. 269–295.

Balkovec, Bojan, *Prva slovenska vlada 1918–1921* (Ljubljana, 1992).

Grdina, Igor, "Biografski portret Ivana Tavčarja", v: Grdina, Igor (ur.), *Tavčarjev zbornik* (Ljubljana, 2015), str. 7–82.

Grdina, Igor, "Odločilni dan in noč v novembru 1918", v: Malečkar, Nela (ur.), *Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934* (Ljubljana, 2018), str. 75–87.

Hartman, Bruno, *Rudolf Maister* (Ljubljana, 1989).

Hartman, Bruno, *Rudolf Maister, general in pesnik* (Ljubljana, 1998).

Hribar, Ivan, *Moji spomini: I. del* (Ljubljana, 1983).

Jenuš, Gregor in Valentinčič, Dejan, "Nemškogovoreča narodna skupnost na Slovenskem in vprašanje ustavnega priznanja", *Studia Historica Slovenica* 22, št. 3

- (2022), str. 663–716.
- Kladnik, Tomaž**, "General Rudolf Maister", *Studia Historica Slovenica* 11, št. 2–3 (2011), str. 463–482.
- [Koblar, Francè], Kr.**, "Maister Rudolf", v: Lukman, Franc Ksaver (ur.), *Slovenski biografski leksikon: peti zvezek* (Ljubljana, 1933), str. 14–15.
- Lavrič, Jože, Mal, Josip, Stelè, France** (ur.), *Spominski zbornik Slovenije: ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije* (Ljubljana, 1939).
- Maister, (Rudolf)**, "Marburger Schutzwehr – Mariborska varnostna straža", v: Vrabl, Niko Ivan (ur.), *Mariborski koledar 1933* (Maribor, [1932]), str. 65–91.
- Maister, Rudolf**, "Dopoldanski (Popoldanski – op. J. P.) dogodki v Mariboru ob prevratu dne 1. novembra 1918", *Bojevniki* 2, št. 3 (1932), str. 3–5.
- Maister, Rudolf**, "Popoldanski dogodki v Mariboru ob prevratu dne 1. novembra 1918", *Bojevniki* 2, št. 4–5 (1932), str. 3–5.
- Maister, Rudolf**, "Prevzem mestne uprave v Mariboru, dne 2. januarja 1919", *Kronika slovenskih mest* 1, št. 3 (1934), str. 227–231.
- Maister, (Rudolf)**, "Stavke (štrajki) železničarjev ob prevratu v območju Maribora", v: Vrabl, Niko Ivan (ur.), *Mariborski koledar 1932* (Maribor, [1931]), str. 85–103.
- Maister, (Rudolf)**, "Tik pred prevratom", v: Kopic, Rado (ur.), *Koledar nabavljalne zadruge državnih uslužbencev v Mariboru r. z. z. o. z. za leto 1929* (Maribor, [1928]), str. 72–75.
- Maister, R.(udolf)**, "Vojaški transporti in naše Podravje ob prevratu l. 1918", v: Vrabl, Niko Ivan (ur.), *Koledar za 1931* (Maribor, [1930]), str. 107–130.
- Matič, Dragan**, "Zasedba južne Koroške do Drave in Velikovca (november–december 1918)", v: Rajh Semlič, Zdenka (ur.), *Slovenci, za zmiraj gre!: 100. obletnica koroškega plebiscita* (Maribor : Ljubljana, 2020), str. 13–16.
- Mikuž, Metod**, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941* (Ljubljana, 1965).
- Perovšek, Jurij**, *Slovenski prevrat 1918: položaj Slovencev v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov* (Ljubljana, 2918).
- Potočnik, Dragan**, *Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1918–1941* (Maribor, 2003).
- Potočnik, Dragan**, *Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* (Ljubljana, 2008).
- Prepeluh, Albin**, *Pripombe k naši prevratni dobi: z zemljevidoma Koroške in Primorja ter s sliko A. Prepeluba* (Ljubljana, 1938).
- Rahten, Andrej**, "Diplomatska prizadevanja Ivana Žolgerja za Slovensko Štajersko in Prekmurje", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 489–528.
- Rahten, Andrej**, *Po razpadu skupne države: slovensko-avstrijska razhajanja od mariborskega prevrata do koroškega plebiscita* (Celje–Celovec–Gorica, 2020).
- [Ribnikar, Peter]**, "Narodna vlada SHS v Ljubljani in Deželne vlade za Slovenijo 1918–1921", v: Ribnikar, Peter (za objavo pripravil), *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921: 1. del:*

od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919 (Ljubljana, 1998), str. 9–50.

Stiplovšek, Miroslav, "Stavkovno gibanje konec leta 1918 na mariborskem območju in vloga strokovnih – sindikalnih organizacij v boju za severno mejo", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 30=Nv65, št. 2 (1994), str. 317–326.

Šorn, Jože, *Slovensko gospodarstvo v poprevratnih letih 1919–1924* (Ljubljana, 1997).

Švajncar, Janez J., *Slovenska vojska 1918–1919* (Ljubljana, 1990).

Ude Lojze, *Boj za severno slovensko mejo 1918–1919* (Maribor, 1977).

Ude, Lojze, "Ob stoletnici Maistrovega rojstva", v: Malečkar, Nela (ur.), *Rudolf Maister: sto let severne meje: življenje in delo Rudolfa Maistra Vojanova 1874–1934* (Ljubljana, 2018), str. 219–223.